

The monumental medieval complex of Rhodes is a rare, possibly unique example of a fortified town preserved almost whole in the form it had when occupied by the Ottoman Turks in 1522. Since 1985, an intervention program for the monuments, fortifications, housing and neighborhoods and the historical archaeological sites in the town has been in progress. Concerning the fortifications, three walks may be enjoyed, at different levels, along the length of the land walls: the “circuit” of the wall-walk, the dry moat and, overlooking the counterscarp, through the surrounding park.

ΟΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΕΣ
ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ
ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ
THE MEDIEVAL
FORTIFICATIONS
IN THE CITY OF RHODES
ΡΟΔΟΣ / RHODES

ΚΕΙΜΕΝΑ: Κ. ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ
ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΖΑΡΙΦΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΝΩΣ - OFFICE COM.
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΒΙΒΛΙΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ Α.Ε.Π.Ε.Ε.

TEXT: K. MANOUSOU-DELLA
GENERAL SUPERVISION: PUBLICATIONS DEPARTMENT
DESIGN & LAYOUT: ZARIFOPOULOS MINOS - OFFICE COM.
PRINT: BIBLIOSYNERGATIKI S.A.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ INFORMATION
T: 22413 65270

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ - HELLENIC REPUBLIC
Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού
Ministry of Culture & Tourism

2011 © ΤΑΜΕΙΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ
2011 © ARCHAEOLOGICAL RECEIPTS FUND
www.tap.gr

Χρηματοδότηση έκδοσης: ΟΠΑΠ Α.Ε.
Edition sponsored by ΟΠΑΠ S.A.

116 MOR

ΟΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΕΣ
ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ
ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ
THE MEDIEVAL
FORTIFICATIONS
IN THE CITY OF RHODES

ΡΟΔΟΣ / RHODES

Το μνημειακό συγκρότημα της πόλης της Ρόδου είναι ένα σπάνιο, αν όχι μοναδικό, φαινόμενο μεσαιωνικής οχύρωσης πόλης που σώζεται σχεδόν στο σύνολό της, στη μορφή που είχε κατά την τουρκική κατάληψη το 1522. Από το 1985 μέχρι σήμερα εξελίσσεται ένα πρόγραμμα παρέμβασης στα μνημεία, τις οχυρώσεις, την κατοικία και τη γειτονιά και τους διαχρονικούς αρχαιολογικούς χώρους της πόλης. Στο πλαίσιο αυτό, σε ό,τι αφορά τις οχυρώσεις, υπάρχει δυνατότητα περιήγησης σε τρεις παράλληλους περιπάτους σε διαφορετικές στάθμες κατά μήκος των στεριανών τειχών: στον περίδρομο, στην τάφρο και στην στέψη του αντικρήμνου εντός του περιμετρικού άλσους.

Οι μεσαιωνικές οχυρώσεις της Ρόδου, ιδιαίτερα στο στεριανό ενισχυμένο τμήμα τους, δίνουν τη δυνατότητα άνετης πρόσβασης και κυκλοφορίας στη στάθμη των επάλξεων, στο πλάτος του χώρου που είναι γνωστός ως «περίδρομος». Στις αρχές του 16ου αι. προχώρησε από τους Ιωαννίτες ιππότες η προσθήκη συνεχόμενου επιχώματος, πλάτους τουλάχιστον 7 μ. Η ενίσχυση αυτή επιβλήθηκε από τα νέα δεδομένα της πολεμικής τεχνικής, μετά τη γενίκευση της χρήσης της πυριτίδας στην διάρκεια του 15ου αι. Στο πλάτος του σημερινού διαδρόμου κυκλοφορίας δινόταν επίσης η δυνατότητα μεταφοράς των κανονιών, προκειμένου να τροφοδοτούνται οι διάφορες θέσεις μάχης κατά τη διάρκεια πολιορκίας, ενώ στους σημαντικούς κόμβους του πολυγώνου του τείχους αναπτύσσονταν ως ημιαυτόνομα οχυρά οι προμαχώνες.

Η Ρόδος στη διάρκεια του 15ου-16ου αι. μπορεί να χαρακτηριστεί ως «εργαστήρι οχυρωματικής», όπου νέου τύπου οχυρωματικά στοιχεία και πρότυπες αμυντικές διατάξεις βρήκαν εφαρμογή, στα πλαίσια της αγωνιώδους προσπάθειας των υπερασπιστών της για την απόκρουση μιας, συνεχώς διογκούμενης, απειλής επίθεσης των Οθωμανών Τούρκων. Περιπατώντας στον περίδρομο του τείχους μπορεί κανείς να έχει συνολική αντίληψη των λιμανιών και της κλιμακωτής διαμόρφωσης της πόλης μέχρι το λόφο της αρχαίας ακρόπολης (Μόντε Σμιθ). Ο επισκέπτης εντυπωσιάζεται από την επιβλητική θέση του βυζαντινού παλατιού, που οι ιππότες μετέτρεψαν σε παλάτι του μεγάλου μαγίστρου. Στην ίδια θέση κατά την αρχαιότητα ίσως στεκόταν ο ναός του Ήλιου και ο περίφημος Κολοσσός της Ρόδου, ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου. Αναλυτικότερα κατά την εξέλιξη του περιπάτου ο επισκέπτης συναντά:

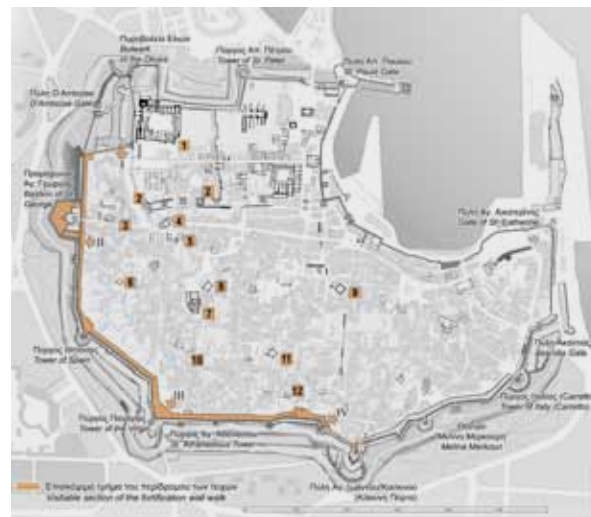
Σημείο I: Η «πύλη των κανονιών» κατασκευάστηκε από τον μεγάλο μάγιστρο Jean de Lastic (1437-1454), του οποίου φέρει το οικόσημο, ως μια χαρακτηριστική μεσαιωνική καστρόπορτα με συμμετρικούς κυλινδρικούς πύργους και ίχνη διάταξης ανυψούμενης γέφυρας. Για τα πρώτα 100 μ. ο περίδρομος διατηρείται αναλλοίωτος στην πρώιμη μορφή των αρχών του 15ου αι. και έχει συνολικό πλάτος 3 μ. Το τμήμα αυτό δεν χρειάστηκε ενίσχυση, αφού καλυπτόταν επαρκώς από το ογκώδες πρόχωμα της «πύλης D'Amboise».

Σημείο II: Στη συνέχεια το τείχος κάμπτεται σχεδόν σε ορθή γωνία και συνεχίζει σε μια ευθεία μήκους 320 μ., που εδράζεται σε όριο «πλατείας» οδού του ιπποδάμειου ρυμοτομικού συστήματος της αρχαίας πόλης. Το πλάτος του διαδρόμου κυκλοφορίας είναι 7-8 μ. επί του πρόσθετου επιχώματος, ενώ επί του αρχικού τείχους του 14ου-15ου αι. έχουν διαμορφωθεί οι χαρακτηριστικές κανονιέρες της τελευταίας φάσης της οχύρωσης. Η κλίμακα των κανονιών, μεγάλος αριθμός των οποίων σώζονταν στη θέση τους μέχρι το 19ο αι. οπότε οι Τούρκοι

τα χρησιμοποίησαν για την κοπή νομισμάτων, γίνεται αντιληπτή από τα μαρμάρινα «κρεβάτια» τους, κανονικά διατεταγμένα στην περιοχή αυτή. Περίπου στο κέντρο του τμήματος αυτού του τείχους αναπτύσσεται ο προμαχώνας της Ωβέρνης ή του Αγίου Γεωργίου. Παρότι η κατασκευή της τελευταίας φάσης του πιθανότατα διακόπηκε από την επίθεση των Οθωμανών το 1522 και δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, είναι ένα πολύ σημαντικό οχυρό, ευρύτατα γνωστό, που θεωρείται ως ο πρόδρομος του «προμαχώνα» του δυτικού «προμαχωνικού συστήματος».

Σημείο III: Στη νοτιοδυτική γωνία του τείχους διαμορφώνεται ο προμαχώνας της Αγγλίας ή του Αγίου Αθανασίου στον πυρήνα του οποίου σώζεται ο πρώιμος κυλινδρικός «πύργος της Παναγίας», που κατασκευάστηκε από τον μεγάλο μάγιστρο Jean de Lastic (1437-1454) πριν την πολιορκία του 1444. Στο σημείο αυτό η οχύρωση ανεβαίνει προς ένα φυσικό ύψωμα. Κύριο χαρακτηριστικό του αρχαιολογικού περιπάτου είναι η εξαιρετική θέα της πόλης της Ρόδου και του φυσικού τοπίου, στο οποίο αναπτύχθηκε από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Διάσπαρτα στο μεσαιωνικό πολεοδομικό ιστό προβάλλονται σημαντικά μνημεία όλων των ιστορικών περιόδων της πόλης, ενώ τα επιβλητικά τεμένη της Τουρκοκρατίας είναι οι αδιάφυστοι μάρτυρες της κυρίαρχης διαχρονικής υπόστασης του χώρου, ως «σταυροδρόμι πολιτισμών».

Σημείο IV: Η επίσκεψη τελειώνει στο σύνθετο οχυρωματικό σύμπλεγμα του προμαχώνα του Αγίου Ιωάννη, στον πυρήνα του οποίου σώζεται ο πρώιμος ορθογώνιος πύργος που κατασκευάστηκε από τον μεγάλο μάγιστρο Αντονί Φλυβιανό (1421-1437). Περιλαμβάνει τη σημαντική πύλη που οδηγούσε προς τα νότια, γνωστή ως «πύλη Κοσκινού» ή «κόκκινη πόρτα».

The medieval fortifications of Rhodes, particularly their reinforced landward side, afford easy access and movement at battlement level, along the wall-walk. In the early 16th c., the Knights of St. John added a continuous revetment to the inner face of the enceinte with a minimum width of 7 metres. This reinforcement was made necessary by the new realities of warfare when the use of gunpowder became generalized during the 15th c. It was also possible to move cannons along the width of the wall-walk in order to deploy them in various battle stations during a siege; bastions developed as semi-autonomous forts at key junctions along the polygonal enceinte.

In the 15th-16th c., Rhodes could be thought of as a “fortification workshop”, where novel elements and defensive arrangements were implemented within the context of the anxious effort of its defenders to counter the ever-increasing threat of attack by the Ottoman Turks. The wall-walk affords a general view of the harbors and the town’s sloping layout of the town up to the hill of the ancient acropolis (Monte Smith). The dominant position of the Byzantine palace, which the Knights transformed into the Palace of the Grand Master, is particularly impressive. The temple of the Sun and the famed Colossus of Rhodes, one of the seven wonders of the ancient world, may have occupied its site in antiquity. In this walk, to be more specific, the visitor will encounter:

Point I: The “Cannon Gate”, built by grand master Jean de Lastic (1437-1454) and bearing his coat-of-arms, was a characteristic medieval gateway with symmetrical, cylindrical towers and traces of the arrangement of a drawbridge. For the first 100 metres, the wall-walk is preserved unaltered, in its early form, that of the early 15th c., with a total width of 3 metres. This section of the wall did not require

- I. Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου **Grand Master's Palace**
2. Πύργοι βυζαντινού τείχους **Byzantine wall towers**
3. Μονή Αγ. Γεωργίου **Monastery of St. George**
4. Τζαμί Σουλεϊμάν **Suleimaniye Djami**
5. Αγ. Απόστολοι - Ιμαρέτ (μουσουλμανικό πτωχοκομείο) **Holy Apostles - Imaret (Ottoman Almshouse)**
6. Τζαμί Χαμζά-Μπέη **Hamza Bey Djami**
7. Λουτρά Μουσταφά (Yeni Hammam) **Sultan Mustafa Baths (Yeni Hammam)**
8. Τζαμί Σουλτάν-Μουσταφά **Sultan Mustafa Djami**
9. Τζαμί Ιμπραήμ Πασά **Ibrahim Pasha Djami**
10. Μονή Αγ. Νικολάου ή Αγ. Αυγουστίνου **Monastery of St. Nicholas or St. Augustine**
- II. Τζαμί Ρετζέπ Πασά **Redjep Pasha Djami**
12. Αγ. Κυριακή **St. Kyriaki**

reinforcement, since it was sufficiently protected by the massive bulwark of the “D’Amboise Gate”.

Point II: The wall then turns south, nearly at right angles, continuing along a straight line for a length of 320 metres, over the foundations of the boundaries of an ancient ‘broad’ street belonging to the Hippodameian street grid of the ancient city. The wall-walk here is 7-8 metres wide, due to the addition of the revetment; the typical late embrasures for cannon occupy the thickness of the original 14th-15th c. wall. The size of the cannon in this area, several of which remained in situ until the 19th century, when the Turks melted them down to mint coin, can be estimated from their marble platforms, arranged at regular intervals. At about the middle of this section of the wall stands the bastion of St. George (or of Auvergne). Although its final construction phase was probably interrupted by the Ottoman attack in 1522, this was a particularly important strongpoint, widely studied and considered the precursor of the classic western bastion in the so-called “bastioned trace”.

Point III: At the southwest corner of the circuit, the bulwark of England, just to the west of the St. Athanasios Gate, preserves in its core the early round Tower of the Virgin, built by grand master Jean de Lastic before the Mamluk siege of 1444. At this point the fortifications ascend towards a natural eminence, supporting the bulwark of Provence or of St. John. The most notable feature of this part is the magnificent view of the town of Rhodes and of the natural landscape over which the city has evolved from antiquity to the present day. Scattered across the street grid of the medieval town are important monuments belonging to all the periods of the city’s history. The imposing mosques from the period of Ottoman rule bear witness to the status of Rhodes as a “crossroads of cultures” over the centuries.

Point IV: The tour concludes at the composite defences of the bulwark of St. John, at whose center stands the early rectangular tower built by grand master Antoni Fluvian (1421-1437). The strongpoint encloses the important Koskinou Gate (or “Red Gate”) that led south of the town.